

IMPUDOARE

DE ACELAȘI AUTOR

- Tragicul. O fenomenologie a limitei și depășirii*, Univers, București, 1975
Încercare în politropia omului și a culturii, Cartea Românească, București, 1981
- Jurnalul de la Păltiniș*, Cartea Românească, București, 1983
Epistolar (editor), Cartea Românească, București, 1988
Cearta cu filozofia, Humanitas, București, 1992
Apel către lichele, Humanitas, București, 1992
Despre limită, Humanitas, București, 1994
Itinerariile unei vieți: E.M. Cioran, Humanitas, București, 1995
Declarație de iubire, Humanitas, București, 2001
Ușa interzisă, Humanitas, București, 2002
Chipuri ale răului în lumea de astăzi (dialog cu Mario Vargas Llosa), Humanitas, București, 2006
Scrisori către fiul meu, Humanitas, București, 2008
Întâlnire cu un necunoscut, Humanitas, București, 2010
Întâlnire în jurul unei palme Zen (coautor Gabriel Cercel), Humanitas, București, 2011
- Estul naivităților noastre. 27 de interviuri (1990-2011)*, Humanitas, București, 2012
- Măștile lui M.I.* (dialog cu Mircea Ivănescu), Humanitas, București, 2012
18 cuvinte-cheie ale lui Martin Heidegger, Humanitas, București, 2012
Dragul meu turnător, Humanitas, București, 2013
3 eseuri: Despre minciună, Despre ură, Despre seducție, Humanitas, București, 2013
- Fie-vă milă de noi! și alte texte civile*, Humanitas, București, 2014
O idee care ne sucește mințile (coautori Andrei Pleșu, Horia-Roman Patapievici), Humanitas, București, 2014
- Dialoguri de duminică. O introducere în categoriile vieții* (dialoguri cu Andrei Pleșu), Humanitas, București, 2015
- Nebunia de a gândi cu mintea ta*, Humanitas, București, 2016
România. O iubire din care se poate muri, Humanitas, București, 2017
Continentele insomniei, Humanitas, București, 2017
Așteptând o altă omenire, Humanitas, București, 2018
Caiet de ricoșat gânduri, Humanitas, București, 2019
Ludice. Exerciții de umor criptic, Humanitas, București, 2019
Povestea insulei Humanitas, Humanitas, București, 2020
Isus al meu, Humanitas, București, 2020
- Despre destin. Un dialog (teoretic și confesiv) despre cea mai dificilă temă a muritorilor* (dialog cu Andrei Pleșu), Humanitas, București, 2020

GABRIEL LIICEANU

IMPUDOARE

DESPRE „EU”
VA FI VORBA

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

„Ce-ar fi să-i dezbrăcăm mai degrabă sufletul și să
i-l privim înaintea trupului?“ — Platon, *Charmides*,
154e

*

„Și, fiindcă tot am ajuns aici: despre ce poate vorbi
cu maxime satisfacții un om cumsecade? Răspuns:
despre dânsul. Ei, atunci despre mine voi vorbi și eu.“
— Dostoievski, *Însemnări din subterană*

Cuvânt înainte

De la „eul detestabil“ la zugrăvirea de sine

„*C'est moi que je peins*“, scrisese Montaigne în 1580, în avertismentul către cititor care însoțea prima ediție a *Eseurilor* sale. „*Le moi est haïssable*“, îi răspunde un secol mai târziu Pascal în *Pensées*, referindu-se în mod explicit la el: „Stupidul proiect al lui Montaigne de a se zugrăvi pe sine“.

Cum să alegem între cei doi? Cuvintele lui Pascal sunt ale unui „teolog“, convins că a fi preocupat *de tine* reprezintă un afront adus lui Dumnezeu, un semn de trufie și nimic mai mult. Nu e oare detestabil să te consideri „centrul a toate“? Și nu pornind de la acest nombrilism contestabil se naște apoi tentația de a ne aservi semenii, de vreme ce „orice eu este dușmanul altora și ar vrea să fie tiranul lor“?

De cealaltă parte, Montaigne susține că „nu există descriere asemănătoare în dificultate ca descrierea de sine – și nici mai utilă“. Descriere *dificilă*, pentru că e greu să-ți întorci privirea spre eul tău și să-ți păstrezi totodată acuitatea cu care îl vezi pe cel de lângă tine. Și *utilă* din două motive: pentru că, văzându-te just (și așezându-te sub aspra judecare de sine), ai șansa

să-ți amendezi ignominiile sau, măcar, să le conștientizezi; apoi, fiindcă imaginea ta poate deveni pentru altul prilej de oglindire, permițându-i să se descopere și să se cunoască mai lesne comparându-se cu tine.

De fapt, problema cea mai tulburătoare a eului este că nu are o identitate îndeajuns de precisă pentru a putea vorbi în mod competent despre el. Sub aceeași carapace sunt adăpostite o grămadă de personaje – tot atâtea ipostaze ale eului propriu –, unele familiare, altele care sunt doar la pândă în tine și care apar doar la răstimpuri și când nu te aștepți. Și mai sunt și altele, inexistente încă, de vreme ce nu le-ai cunoscut nici odată („nu eram eu cel care a făcut asta“), dar care vor apărea cândva, într-un ceas neștiut al vieții. Surprizele cele mai mari nu ți le fac alții, ci ți le faci chiar tu cu imprevizibilul din tine. De aici și vastitatea vieții, de aici și nebănuitele posibilități care așteaptă să devină active în lume.

Subtitlul paginilor din această carte – *Despre „eu“ va fi vorba* – spune în mod explicit de partea cui, între Montaigne și Pascal, m-am așezat. Ceea ce pentru Pascal reprezenta o „maladie a sufletului“, în paginile acestea, devine o terapie a lui și o invitație făcută cititorului de a-i adăuga vieții o nouă dimensiune printr-o posibilă meditație asupra ei. O terapie „impudică“ (titlul *Impudoare* este, desigur, provocator), pentru că tot ce e dezvăluire trimite mai întâi la necuvenit. Și de cât curaj ai nevoie ca să intri în acest scenariu în care totul se joacă între capitalul tău de taină și gândul

înspăimântat de a te pune, cu amestecul de lumini și umbre din care suntem făcuți, la dispoziția celorlalți!

Vorbind despre „neinspirata“ vorbă a lui Montaigne, lui Pascal i-a scăpat din vedere caracterul paradoxal și „magic“ al punerii în pagină a felului în care particularul de primă instanță al fiecăruia dintre noi, scrutat sistematic și obsesiv, sfârșește ca universal al speciei umane. Într-un fel neașteptat pentru mine însumi, cartea aceasta validează, printr-un soi de experiment pe care l-am făcut încercând să mă deslușesc, paradoxul amintit. Nu de *ego-ism* ca adulare de sine este vorba atunci când te dezvălui, ci de depășirea egoismului făcută dinăuntrul egoismului chiar. Dacă e adevărat că „fiecare om poartă în el forma întregă a condiției umane“, atunci când optezi pentru lipsa de sfială de a-ți scoate eul în lume nu o faci din amor pentru el, ci doar pentru a propune un „schimb de vieți“ profitabil pentru toți.

*

Nu pot, desigur, să-i cer cititorului să mă creadă pe cuvânt. Dar m-aș bucura ca el să consimtă, mânat de bună-credință, că tot ce e strâns aici s-a născut din nevoia de a *înțelege* rostul straniei noastre treceri prin lume, al racursiului care se rezumă la acel „te-ai îmbarcat, ai navigat, ai acostat. Debarcă!“.

Și încă ceva care trebuie spus. E o carte nouă, construită cu pietre scoase din clădirile vechi. Gândul acestui mod de „a construi“ mi-a venit în minte atunci când, căzând în mai multe rânduri peste fragmente

disparate descoperite în cărțile scrise de-a lungul a cinci decenii, am constatat că aceleași idei reveneau obsesiv, în forme diferite, de la o carte la alta. Constantă era recurența obsesiilor, dar punerea lor în pagină varia mereu.

În această recitare rapsodică, ceea ce m-a surprins a fost „noutatea“ fragmentelor. Oare eu le scrisesem? – m-am pomenit întrebându-mă în câteva rânduri. Le aruncasem cândva în pagină uitându-le pur și simplu. Sau, mai degrabă, se despărțiseră ele de mine, mulțumite că primiseră forma cu care se strecuraseră în lume? Și, totuși, aveau aerul descumpănit al unor cuvinte care se rătăciseră în contexte întâmplătoare, care sfârșiseră înghițite în materia monografică a câte unei cărți, pitite sub un titlu care nu le semnală existența.

Atunci mi-am spus că, dacă autorul nu le mai știe, cititorul cu atât mai puțin. Ceea ce le unea pe toate, așa rătăcite cum erau, era caracterul lor mărturisitor. Era, în toate, viața trăită în spontaneitatea ei specifică, dar care se amplifică de fiecare dată în *comentariul* ei. Era, aș spune, viața trăită a doua oară, o viață interpretată spre a fi *înțeleasă*.

În risipirea lor, aceste fragmente nu făceau masă critică și, astfel, ratau întâlnirea cu cititorul. Erau firimituri care, intrând în lume, își ascundeau potențialul expresiv pe care l-ar fi căpătat poate dacă n-ar fi fost stinghere. Când le-am scos din zăcămintul cărților mele și le-am pus împreună, am văzut că se așază de la sine sub opt teme mari – actualele capitole ale acestei cărți. Atunci am hotărât să le public.

*

O bună parte din fragmentele strânse laolaltă în această carte provine din următoarele șaisprezece volume: *Jurnalul de la Păltiniș*, *Epistolar*, *Despre limită*, *Itinerariile unei vieți*: E.M. Cioran, *Declarație de iubire*, *Ușa interzisă*, *Scrisori către fiul meu*, *Întâlnire cu un necunoscut*, *Întâlnire în jurul unei palme Zen* (în colaborare), *Dragul meu turnător*, *Despre seducție*, *Dialoguri de duminică*. *O introducere în categoriile vieții* (în colaborare), *Nebunia de a gândi cu mintea ta*, *Continentele insomniei*, *Așteptând o altă omenire*, *Caiet de ricoșat gânduri*.

Există aici și fragmente inedite, scrise pe măsură ce vechile notații, odată selectate, se cereau întregite sau mă provocau într-o nouă direcție. Dar chiar și construită cu „pietre scoase din clădirile vechi“, cred că această carte este, cum spuneam, una nouă, căci *întregul* ei n-a existat niciodată, așa cum într-un joc de puzzle piesele separate preexistă imaginii finale, dar ele nu-și capătă sensul decât odată ce *întregul* este realizat. Îmi place să cred că din aglutinarea fragmentelor inițiale într-o figură compactă a rezultat o carte pe care aș numi-o de *proză scrutativă*. Protagonistul ei, investigat și investigator deopotrivă, este *eul nostru*, personajul care, fiindu-ne cel mai la îndemână, este totuși cel mai greu de apropiat. Peisajul în care el se mișcă e alcătuit din nodurile esențiale ale existenței: abisul ființei noastre, nevăzutul și necunoscutul din noi, gândirea și cuvintele noastre (care pot deopotrivă

să mintă sau să spună adevărul), marile impasuri ale conviețuirii, prostia, prietenia, iubirea, crepusculul și moartea. Nici o generație nu le-a putut ocoli. Firesc ar fi ca fiecare om, în căutarea unui destin, să încerce să se apropie, încă o dată, de răscrucile vieților noastre. Paginile care urmează nu reprezintă decât o încercare în plus.

18 septembrie 2021

Eul și necunoscutul din mine

Impudoarea filozofiei. Dezbrăcarea sufletului și proza „scrutativă“ a lumii – Bănuiesc că există un raport între dezbrăcarea trupului și dezbrăcarea sufletului și că iubire există atunci când sunt învinse, *simultan și prin corelație*, aceste două pudori. Atunci suntem ușori și liberi. Tot ce este ascuns în noi – nevăzut și ne-exprimit – iese afară; *intimul* este expus în fața celuilalt și, în felul acesta, singurătatea esențială a ființei noastre este învinsă.

Dar ce-ar fi să ne imaginăm o clipă că miza vieții se joacă mai degrabă în nevăzut? Că există o dezbrăcare și o impudoare mai profunde decât dezgolirea unui trup? Că există o impudoare a *spiritului* și că de la dezbrăcarea lui începe filozofia și, cu ea, toate „științele spiritului“? Oricât de lentă, dezbrăcarea unui trup ajunge de îndată la limită, și limita e trupul gol însuși. Dar dezbrăcarea unui suflet? Unde e limita lui? Doar punându-ne întrebarea asta s-ar putea să ne dăm seama cât de „îmbrăcați“ suntem și cum nici o viață, oricât de lungă, nu ne-ar fi de ajuns pentru a ne dezbrăca, până la capăt, sufletul. Nimeni nu și-a văzut

vreodată „sufletul gol“ și nimeni nu a ajuns să-i contemple cuiva sufletul în toată goliciunea lui.

Ce-ar fi, deci, să trecem de la desfrâul privirii care dezbracă un trup la „desfrâul“ scrutării nevăzutului din noi? „Ce-ar fi să-i dezbrăcăm mai degrabă sufletul?“, îi întreabă Socrate pe prietenii lui când aceștia, laudându-i frumusețea lui Charmides, vor să-i propună tânărului să-și dezgolească o clipă trupul. Socrate știe de fapt că dacă vor începe de aici, de la sufletul lui Charmides, nu vor mai ajunge niciodată la trupul lui. Căci sufletul fiind infinit – „întins în toate direcțiile“, spunea Heraclit –, operația dezvăluirii lui va fi la rândul ei infinită.

Cu această întrebare – „Ce-ar fi să-i dezbrăcăm mai degrabă sufletul?“ – Socrate deschide *galeria marilor dezbrăcători de suflete* din istoria omenirii. Iar *proza scrutativă* a lumii, care se deschide odată cu întrebarea lui Socrate, cea care se încăpățânează să privească în nevăzut, în lăuntru și în cel mai adâncul nostru, va deveni o direcție în cultura Occidentului. Ea va porni de la *eu* ca nucleu al conștiinței și al conștiinței de sine și va ajunge dincolo de el, la *sine*, la Dumnezeu *din noi*, la inconștient și la necunoscutul din noi. Marii dezbrăcători de suflete vor fi deopotrivă filozofi, întemeietori de religii, autori de jurnale celebre, moraliști, scriitori, psihologi. Se vor numi Socrate, Isus, Marc Aureliu, Augustin, Pascal, Kierkegaard, Dostoievski, Jung, Kafka, Musil, Noica, Cioran...

Cuprins

Cuvânt înainte

De la „eul detestabil“ la zugrăvirea de sine	7
Eul și necunoscutul din mine	13
Eul și jurnalul	71
Despre gândire	86
Cuvintele (I)	128
Prostia	145
Iubirea	163
Cuvintele (II)	206
Prietenia	229
Crepusculul și moartea	248
Cuvintele (III)	288
Etice	305